

Vyhořelý učitel?

Pryč s ním!

SVĚT SE MĚNÍ, ČESKÉ ŠKOLSTVÍ NE. Děti a studenti často jen pasivně sedí v lavicích, zapisují si nezáživný výklad vyhořelých učitelů. Lektor a učitel Robert Čapek ukazuje, že moderní vzdělávání může děti i samotné kantory bavit.

text: Eva Tichá / foto: Patrik Uhlíř / MAFRA, Shutterstock

Kdyby vám bylo šest let a mohli jste si vybrat školu, do které budete chodit, jaká by byla?

Určitě svobodná. Vždycky jsem byl čtenář a to, co nám vykládala učitelka na prvním stupni, mě vůbec nezajímalo. Ve svobodné škole bych měl šanci číst, všechny ty věci předávat ostatním spolužákům a zase věci od nich přijímat. Navzájem bychom se inspirovali.

Existuje v Česku mezi veřejnými školami nějaká taková?

Určitě ano, na několika jsem byl, ale je jich málo. Těch opravdu kvalitních škol je u nás ze stovky tak pět.

Jak vypadá ta většina?

Do těch úplně nejhorších já ani nepůjdu. Když si mě školy pozvou jako lektora, chtějí se někým posunout, takže chodím do těch, které mají jistou kvalitu, ale samozřejmě i rezervy. Ale i v nich učitelé postarají učí osnovy, vykládají, často u powerpointových prezentací, a dávají čtyřky a pětky. Žáci jen sedí, píšou si do sešitů a doma pak šprtají, protože je čekají stresující testy a nesmyslná hodnocení. V podstatě to vzdělání, které učitelé sami dostali jako děti, se ve školách děje stále. Sem tam je někde skupinka opravdu kvalitních učitelů, ale ti to mají ve sborovně lecky hodně těžké.

Proč?

Protože jim ta většina hází klacky pod nohy a časem je to může i otrávit. Když budete dobrá učitelka, budete si piplat děti, ale když víte, že po vás do třídy přijdou vyhořelí, nekompetentní učitelé, za chvíli budete mít pocit marnosti. A pokud je k tomu ještě navíc i nekvalitní vedení školy, může to být zdroj frustrace a stresu. České školství je v tomto postavené na hlavu. V normální firmě, jakmile odvádíte skvělou práci, tak vás odmění, ve školství se za dobrou práci můžete dočkat ústrků.

Čím to je?

Podle mě tím, že v českém školství pořád nevíme, co je kvalita. Jsou tu stále lidé, kteří tvrdí, že výklad, testy, průměrování známek, dril a kázeň jsou v pořádku. A tohle se ob-

jevuje i v médiích. Tyhle totální nesmysly zkrátka mají ještě pořád hodně příznivců. Kvalitní vzdělávání má samozřejmě mnoho variant, ale jsou tam základní zákonitosti, jako třeba individuální přístup k žákům.

Na individuálním přístupu k žákům se snad učitelé shodnou, ne?

Existuje obrovská masa učitelů, kteří vám podepíší, že individuální přístup je fajn, ale stejně budou dělat věci, které jsou jeho pravým opakem. Budou s dětmi psát pololetní práce, bodovat testy, dávat známky podle počtu chyb. Budou mylně tvrdit, že individuální přístup znamená, že sice dají žákovi pětku, ale pak mu vysvětlí, za co ji má. A těmto učitelům vůbec nedochází, že individuální přístup znamená něco úplně jiného. Žák dostane takový úkol, na který stačí, a další výzvy ho postupně posouvají. Bez špatných známek, s formativní zpětnou vazbou.

Mají učitelé možnost vzdělávat podle moderních metod? Nesvazují je nejruznější nařízení?

Nesvazují. Problém ale je, že český učitel neumí pracovat se Školním vzdělávacím progra-

vykony, tedy testy a písemky, ale hodnotí proces, tedy splněné úkoly, progres a rezervy. A hodnocení často předává samotným žákům. Uvedu příklad – žák v klasické škole napíše diktát, učitelka opraví chyby a podle jejich počtu mu dá známku, často špatnou. Kvalitní učitelka přistupuje k diktátu tak, že dá dětem úkoly. Zaprve: napiš diktát, zadruhé: se spolužákem v diktátu najděte podle vzoru chyby, zatřetí: vypište chyby a určete jejich druh, začtvrté: napiš strategii, která ti umožní být příště lepší.

Jakou známku pak dítě dostane?

Jedničku, protože splnilo všechny čtyři úkoly. Všechno tohle s dětmi uděláte v rámci jedné hodiny, kdy si okamžitě uvědomí chyby, aktivně je hledají, přicházejí na to, jak být příště lepší, a ještě k tomu rozvíjejí spolupráci se spolužákem. Později se bez hodnocení učitelky obejde úplně. U té první učitelky dítě dostane čtyřku, nic se nenaučí a jen se bude bát příštího diktátu.

Chybami se člověk nejlépe učí, české školství ale za ně vlastně trestá.

» *Jsou tu stále lidé, kteří tvrdí, že výklad, testy, průměrování známek, dril a kázeň jsou v pořádku. Tyhle totální nesmysly mají pořád hodně příznivců.*

mem. Kdyby to uměl, tak je nejsvobodnější z celé Evropy, neboť toho má naučit opravdu málo, ale měl by učit kvalitně. Vzdělávací program umožňuje skvělou individuální práci a zároveň učitelé dávají velký prostor, protože u nás neexistují standardy, které by říkaly, že tehdy a tehdy musí dítě umět bezchybně násobilku, tehdy vyjmenovat hlavní města Evropy... Nic takového tu není, sami učitelé si to tam ale bohužel vkládají.

Často zaznívá kritika hodnocení dětí od jedničky do pětky. Zachoval byste ho?

Výkonové hodnocení je proti základním pedagogickým principům. Ve známkách ale nesídlí zlo, pokud jsou používány pedagogicky správně. Tedy tak, že učitel pracuje s žákem individuálně, nehodnotí

Bohužel trestá často za to, za co žák nemůže, protože když dostane příliš obtížný úkol, na který v tu chvíli ještě nestačí, tak to není jeho chyba, ale chyba pedagoga. Jenže ten mu pokrytecky tvrdí, že se měl učit. A všechno tohle vede jen ke strachu a také k nechuti riskovat a vystoupit ze své komfortní zóny. Kdo by to taky dělal, když ví, že za to přijde trest? Učitel nemá penalizovat chyby zhoršením známky, ale reagovat na ně zpětnou vazbou.

Z nejruznějších průzkumů české školy nevycházejí zrovna nejlépe. Polovina dětí, někdy se uvádějí ještě vyšší čísla, se neteší do škol. Čím to je?

Kdyby to byla jen polovina! Děti bohužel často ve škole nic zajímavého a dobrého nečeká. Není tam žádné objevování, radost nebo zajímavá práce. Je tam

ROBERT ČAPEK (55)

- ▶ **Pedagogickou kariéru začal** jako volnočasový pedagog. V roce 1992 pracoval jako učitel ve zvláštní internátní škole, postupně učil na všech typech škol od základních až po vysoké.
- ▶ **Několik let působil i jako školní psycholog.** Od roku 2000 se jako lektor věnuje postgraduálnímu vzdělávání učitelů všech typů škol. Pořádá semináře a kurzy, píše učebnice, vydal řadu knih, například *Uč jako umělec* nebo *Líný učitel: Jak učit dobře a efektivně*.
- ▶ **Píše blog o školství a vzdělávání** na www.robertcapek.cz

nuda, otrava, dril, špatné známky a jen pro pár bezchybných a vzorných žáčků jedničky. Dítě když jde ráno do školy, tak se těší možná na jeden předmět s dobrým učitelem, ale někdy ani to ne, protože ten den ho zrovna nemá. Aby vás něco bavilo, tak to musíte dělat s radostí a se zájmem. Jenže tohle neumí škola v dětech vyvolat.

Jak toho dosáhnout?

Vždycky říkám, že nejlepší škola může být klidně ta veřejná. Soukromé školy alternativního typu montessori nebo waldorf jsou vedené určitou filozofií, mají své přednosti, ale také omezení. Učitel ve veřejné škole by si z nich mohl vybrat to nejlepší, přidat k nim edukačně využitě volnočasové činnosti, vzdělávací aktivity z byznys sektoru, z lesních školek a spoustu dalšího a sestavit pestrou cestu vzděláváním. Měl by umět spustit mechanismy, aby žáci mezi sebou měli dobré vztahy, a díky tomu se budou umět i vzájemně učit, což je nej-

efektivnější způsob učení. Děti si pak zkouší mnoho činností, nikdo je netrestá za neúspěchy, učitel radí, jak věci dělat lépe, dává jim zpětnou vazbu, používá různé způsoby hodnocení, až se nakonec žáci umí hodnotit navzájem a učitele je ve třídě čím dál méně potřeba. Do takové školy se pak dítě těší.

Osvicené učitele s moderními metodami často kolegové bojkotují, jak na tohle všechno reagují rodiče dětí?

Řada poučených rodičů to s veřejným školstvím vzdala a hledá jiné cesty. Ve veřejných školách dobří učitelé naráží na odpor rodičů, kteří vyžadují dril. Obecně jsou tyto rodiče konzervativní, protože nezažili dobré vzdělávání a mají tendenci „svoji“ školu vyžadovat i u svých dětí. Ale stejně jako kvalitní učitel pracuje se žáky, tak musí pracovat i s rodiči. Měl by jim umět vyvrátit mýty a bludy, měl by jim umět vysvětlit, co to je moderní vzdělávání a proč je dobré. Navíc má tu výhodu, že jeho žáci

jsou jeho spojenci, protože když přijdou domů a nadšeně mluví o škole, rodiče to nemohou přehlížet. To je přece obrovský rozdíl proti tomu, když se dítě ráno probudí, nechce do školy, má z ní strach a odpoledne na otázku rodičů, co dělal ve škole, řekne: „Nic.“

Nestěžují si pak ale rodiče učitelům, že se bojí toho, že se dítě nedostane dál na školu?

To slyšet mohou, ale nic takového se nestane, protože moderně vzdělávaný žák umí mnoho věcí, mnohem víc, než když se jede podle starých modelů výuky. Umí číst s porozuměním, umí řešit problémy, najde důležité poznatky, zná své silné stránky i rezervy, umí se opravdu učit. V některých školách měli rodiče problémy s přijetím Hejného metody výuky matematiky, ale data ukazují, že děti, které se podle ní učily, mají o několik bodů lepší

naální činy učitelů, protože když na dítě někdo řve a psychicky ho deptá, tak je to testný čin. Ředitel to mnohdy zamete pod koberec a vím dokonce i o případu, kdy učitelé dítě šikanovali. Spolužáci mu zlomili ruku, škola šikanu mezi dětmi neřešila, tak to jeho otec medializoval. A v tu chvíli učitelka ve třídě řekla: „Jirkův tatínek napsal o naší škole špatné věci do novin, tak co uděláme my? My napíšeme slohovou práci, jak nám Jirka ubližuje a jak vyrušuje.“ A třída psala slohovou práci proti Jirkovi, učitelé mu ve škole ani neodpovídali na pozdrav. Nejhorší na podobných případech je, že se často týkají jednotlivců. Škola, učitelé i většina rodičů mohou mít pocit, že když se to neděje mnohým, tak se jich to netýká a vlastně není co řešit. Žáci a rodiče se nemají na koho obrátit, nikdo si nechce pálit prsty.

Na svém blogu popisujete další podobně šilené věci. Ve velkém městě mohou rodiče dát dítě do jiné školy, co ale dělat v těch malých a na vesnicích?

Možností není tolik, ale existují. Důležité je, aby se spojilo co nejvíce rodičů a vyvinuli tlak na kantora. Ozvali se, stěžovali si řediteli, který často o ničem neví. Mohou napsat dopis zřizovatelům, to velmi funguje, a také často pomůže medializace případu. Hodně věcí, které jsem zveřejnil na svém blogu, se někam posunulo, protože škola nechce mít ostudu a zatáhne za záchrannou brzdu. A je tady také Česká školní inspekce. I když je často zoufalé, co dělá, pořád je to páka a zažil jsem i férové inspektory. Možnosti existují, bohužel leckdy to znamená bojovat se školou a na to

Nuda a strach. Děti se často do školy netěší, protože je tam nečeká radost a objevování, ale otrava, dril a špatné známky.

výsledky než ty „klasicky“ připravované. Dovednosti a pochopení vždy vítězí nad drilem.

Jak často slyšíte od rodičů, že jejich dítě jde se strachem do školy, zvrací, stěžuje si na bolest břicha?

Nemůžu říct přesná čísla, ale děje se to častěji, než bychom si přáli. Když jsem pracoval jako školní psycholog, byl jsem ve škole, kde byli kvalitní učitelé, a nesekal jsem se s tím vůbec. Ale byl jsem i na jedné, která neuměla pracovat s neúspěšnými žáky, a tam byly minimálně jeden až dva případy v každé třídě.

To je hodně.

Je, i kdyby to byl jeden žák ve škole, je to hodně. Často mi píšou rodiče, kteří řeší podobné věci se svými dětmi, a jsou to hrozná příběhy, někdy i krimi-

V hlavní roli děti. Dobrý učitel do výuky zasahuje co nejméně. Poradí, motivuje, netrestá za chyby. Děti bez obav z neúspěchu zkoušejí nové věci a učí se navzájem od sebe.

někteří rodiče nejsou připraveni, protože to nechťejí dítěti „pohnojit“.

Připravují pedagogické fakulty studenty dobře na to, co je pak v praxi ve školách čeká?

Ne. Nejhorší příklady zmiňují dálkaři, kteří už sami učí a musí na fakultách poslouchat hloupostí odtržené od reality. V našem státě je obrovská propast mezi pedagogickými fakultami a praxí ve školách. Zatímco

v jiných zemích jsou kantoři vysokých škol autory skvělých materiálů a knih, umějí zavádět nové věci do praxe škol a pomáhají těm, kteří o to stojí, u nás docenti a profesori ve škole často nebyli celé desítky let. Netuší, co se tam děje, nemají praxi a příprava budoucích učitelů je pro ně okrajová, zajímá je jen akademická kariéra. U mediků by se asi nikdy nenastalo, že by je učil někdo, kdo neviděl pacienta, kdo neví, jak vypadá

nemocnice, nebo nikdy nadržel stetoskop v ruce, na pedagogických fakultách je tohle běžné.

Klíčovým člověkem ve škole je učitel, který ale často vyhoří. Má v českém systému vytvořené podmínky, aby se mu to nestalo?

Systémově se s tím nepracuje, jak by mělo, pokud se ale do práce těšíte, učíte kvalitně a děti vám vracejí, co jim dáváte, máte rozhodně menší šanci vyhořet než učitel, který vstupuje do třídy s nechtívím, nemá děti rád, naráží na kázeňské problémy a žáci se v jeho hodině nudí, a proto zlobí. První prevence před vyhořením je mít rád svoji práci, což vyžaduje dělat ji kvalitně. Není nic lepšího, než když se vám povede vyučovací hodina, pak odcházíte ze třídy nabití energií, zatímco když jde hodina špatně, tlačíte ji, hrozně se vyčerpáte. Tím neříkám, že dobrý učitel nenaráží na problémy, ale má hodně možností si zase zpět nabít baterky. Nekompetentní učitel vyhoří snáz, ten nic pozitivního ve třídě nevidí.

Co by podle vás měl dělat vyhořelý učitel?

Odejít ze školy. Pokud někdo vyhořel kvůli tomu, že učí mizerně, ať jde pryč. Ať dětem nezacílání a neškodí jim. Pokud je někdo kvalitní učitel a vyhořel z kolegů, tak by měl zvážit, zda radost nenajde v žácích. Někdy pomůže přechod na jinou školu, jindy to, že začne učit úplně v jiném prostředí, třeba v komunitní nebo alternativní škole.

Zmínili jsme hodně negativních věcí v českém školství, vidíte šanci na zlepšení?

Vidím. Změna přijde. Postupně, bez ohledu na to, jaké hry tu budou hrát ministři, školští byrokraté a různí školometi. Při- jde zespoda, protože sami učitelé nebudou spokojeni s tím, co se děje ve školách, a budou to chtít změnit. Jejich počet poroste. A snad i rodiče budou víc angažovaní a začnou víc naléhat na kvalitu škol. Dobrých učitelů je čím dál víc, proto jsem optimistický. Jen děti je mi líto, když takové nemají ve své blízkosti.

eva.ticha@mfdnes.cz ■